

I.В. НІКІТІНА

**Тематична колекція з історії Балаклави
в Національному музею героїчної
оборони і визволення Севастополя:
стан і перспективи розвитку.**

Національний музей героїчної оборони і визволення Севастополя (НМГОіВС) – музей історико-художнього профілю, провідна музейна установа міста-героя. Ця установа веде роботу з вивчення історії Севастополя від моменту його заснування (1783) до сучасності. Об'єкти музею: Панорама «Оборона Севастополя 1854–1855 рр.», Діорама «Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 р.», Оборонна вежа Малахового кургану, Будинок-музей севастопольських підпільників, Собор Св. Рівноап. князя Володимира – усипальниця видатних російських адміралів.

Центральне місце в діяльності музею, безумовно, займає наукове комплектування фондів. Аналіз результатів цього напрямку діяльності показує, що майже за 50 років музею добився високих показників. Так, якщо в 1960 р. у фондах музею нараховувалося 1320 одиниць музейних предметів, то на станом початок 2008 р. – більше 180 тис. музейних предметів і матеріалів науково-допоміжного фонду [1]. Одним із розділів фондової колекції є музейні предмети і матеріали науково-допоміжного фонду з історії Балаклави (зараз має статус центру однойменного району міста Севастополя). В 2004 р. Балаклава відсвяткувала своє 2500-річчя. Ця подія привела до активізації інтересу до історії цього мальовничого місця, розташованого за 14 км. від центру сучасного Севастополя, як серед громадян України, так й іноземців. Цей інтерес засвідчив потребу створення в Балаклаві постійної експозиції для популяризації її історичного минулого.

Від початку 2005 р. НМГОіВС розпочав роботу щодо створення такої експозиції, яку було доручено автору цієї статті. Але відсутність фінансування ремонту споруди в Балаклаві, яку виділили для облаштування експозиції, затримує реалізацію проекту. Не зважаючи на такі ускладнення, робота над розробкою експозиції триває. Одночасно, все це змусило більш уважно проаналізувати стан фондової колекції музею щодо історії Балаклави, виявити слабкіше укомплектовані розділи.

Таке додаткове дослідження було завершено в 2008 р., результати якого частково були оприлюднені автором цих рядків на VI Лазаревських читаннях, які відбулися у Чорноморській філії Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова. У доповіді була проаналізована історія складання колекції з історії

Балаклави в фондах НМГОіВС. В даній же статті зосереджена увага на основних проблемах її стану, також здійснена спроба означити перспективи її розвитку.

Дослідження фондів НМГОіВС було здійснене на основі даних генерального картотечного каталогу сектору обліку фондів, огляду фондів із історії Балаклави до 1917 р. (автор Л.В. Мазаєва (Голикова)), тематично-експозиційного плану виставки з історії Балаклави в роки Великої Вітчизняної війни (автор Л.В. Яковенко), наукових паспортів на музейні предмети у фондах музею, а також деяких інших джерел. Проведений аналіз дозволяє вважати: оскільки більша кількість музейних предметів надійшла до складу фондів музею в 1970–ті роки, а рівень паспортизації їх на той час був ще неповним, – багато з них потребує повторного вивчення. Найбільш слабко укомплектовані розділи з історії Балаклави та її району стосовно 1920–1941 та 1944–1957 років. Досить складною на даний момент є проблема формування фондів НМГОіВС предметами з датуванням до 1783 р. У музеї офіційно не розробляються теми з давньої та середньовічної історії регіону, немає умов як фізичних, так і юридичних для проведення археологічних досліджень власними силами; отримати експонати від інших музейних установ можливо тільки на короткій термін. Далеко не повно укомплектовані навіть ті розділи музейної колекції з історії Балаклави, які кількісно виглядають дуже великими. У певних випадках вони містять допоміжний матеріал, яктй не розкриває основні теми розділу. Наприклад, у фондах НМГОіВС практично не представлена більша кількість документів щодо керівництва Балаклавського району радянського та пострадянського часу [2]. У зв'язку з переданням у 2006 р до складу фондової колекції НМГОіВС предметів і науково-допоміжних матеріалів із фондів ліквідованого Народного музею історії Балаклави, частина розділів колекції майбутньої експозиції досить активно формується за рахунок цих матеріалів. Аналіз указанного надходження виявив як унікальні предмети, так і значну кількість таких, що тільки доповнюють аналогічні тематичні розділи у фондах НМГОіВС. Серед унікальних: особисті документи М.І. Адамчука, уродженця Вінницької області, в 1933–1941 роках бригадира будівельної бригаді у Балаклавському рудоправлінні ім. О.М. Горького, учасника II Світової війни – він брав участь у складі I Білоруського фронту в Прибалтійській та Східно-Померанській операціях, у штурмі Берліну, під час якого отримав поранення і помер від ран у шпиталі в Німеччині [3]. Важливого значення набули передані з Народного музею історії Балаклави зраз-

ки античної та генуезької кераміки, вони дечим компенсували відсутність подібних матеріалів у фондах НМГОіВС.

Що стосується розподілу найбільш важливих тематичних блоків музейних предметів із історії Балаклави в фондах НМГОіВС, то, насамперед, це матеріали щодо подій на території сучасного Балаклавського району в період Кримської (Східної) війни 1853–1856 років. Значну групу становлять також матеріали з історії Балаклави другої половини XIX – початку XX ст. В цьому розділі, наприклад, багато поштових листівок із краєвидами берегів Балаклавської бухти. Матеріали, які свідчать про події у Балаклаві під час I Світової війни, революційних подій 1917 р., громадянської війни 1918–1920 років досить малочислені. Проблема розділу з історії Балаклави в міжвоєнний період полягає в тому, що цей матеріал найбільш розпорошений, не завжди достатньо описаний. В історії краю в період II Світової війни (зокрема, протягом Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років) на сьогоднішній день слабко за наявними матеріалами просліджується участь у тих подіях місцевого населення і органів радянської влади. Потребує значного поповнення музейними предметами й період відбудови Балаклави після визволення її від нацистів. Найбільш різноманітними музейними предметами представлена історія району повоєнного часу (до 1991 р.). Водночас, практично відсутні матеріали про діяльність військових підрозділів Червонопрапорного Чорноморського флоту, оскільки його діяльність за існування СРСР була засекречена. Матеріали з датуванням після 1991 р. до 2005 р. цілеспрямовано не збиралися.

У цілому, найбільш сформованими в фондах НМГОіВС є такі підрозділи тематичної колекції з історії Балаклави та сучасного Балаклавського району: 1) предмети, знайдені на місцях військових таборів періоду Кримської війни 1853–1856 років, зокрема, оборони Севастополя; 2) колекція листівок із видами Балаклави та її округи до 1917 р., яка формувалася в два етапи; 3) тематична колекція (фото, документи, особисті речі, нумізматики) з історії становлення Експедиції підводних робіт особливого призначення; 4) матеріали щодо учасників оборони Севастополя 1941–1942 років і визволення Севастополя в 1944 р., які брали участь в боях на території Балаклавського району; 5) тематичні колекції щодо діяльності підприємств означеного регіону у післявоєнний час, таких як: Балаклавське рудоуправління ім. О.М. Горького, Балаклавській завод будівельних матеріалів, Севастопольська теплоелектростанція, агрофірма «Золота балка», радгосп «Севастопольський»; 6) колекція

матеріалів щодо сучасного періоду історії Балаклави. З матеріалів персоналістичного характеру слід виділити: матеріали про перебування в Балаклаві російського письменника О.І. Купріна, комплекс матеріалів щодо головного водолазного фахівця Експедиції підводних робіт особливого призначення (далі – ЕПРОП), начальника Балаклавського військово-морського водолазного технікуму в 1930–1938 роках Ф.А. Шпаковича, нагороди та документи першого секретаря Балаклавського районного комітету ВКП(б) в 1944–1948 роках О.Т. Кудланова, керівника Балаклавського рудоуправління ім. О.М. Горького в 1951–1960 та 1963–1968 роках О.С. Грошева й інші.

Формування цієї тематичної колекції почалося з 1968 р., коли у складі НМГОіВС були створені відділи дореволюційного та радянського періоду історії Севастополя (нині філія «Панорама «Оборона Севастополя 1854–1855 рр.» та відділ історії Севастополя з 1917 р.) [4]. В межах цих відділів формування фондів ведеться й до сьогодні, за виключенням 2005–2008 років, коли збір музейних предметів з історії Балаклави після 1917 р. здійснювався у складі окремого структурного підрозділу. Надходження предметів зазначеної тематики відбувалося також завдяки праці фахівців інших відділів НМГОіВС – відділу севастопольського підпілля та філії «Діорама «Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 р.».

Як свідчать данні фондів НМГОіВС, серед перших надходжень з історії Балаклави були предмети і документи щодо проведення на підприємствах району соцзмагання за «ударне» ставлення до праці. Необхідно вказати, що подібний матеріал досить часто надходив до фондів музею протягом 1970–1980-х років. Це обумовлювалося як широким розповсюдженням такого руху на підприємствах м. Севастополя, так і загальними вимогами до збору матеріалів, що стосувалися радянського періоду в музейній справі СРСР. Так, основна увага зосереджувалася під час формування таких розділів у музеях країни на виявленні предметів, які б розкривали результати різноманітних «ударних» починань серед робітників різних сфер народного господарства: за комуністичне відношення до праці, за достойну зустріч чергового з'їзду партії тощо [5]. Наприклад, у червні 1968 р. до фондів НМГОіВС з відділу кадрів Балаклавського рудоуправління ім. О.М. Горького надійшло свідоцтво про надання звання «Колектив комуністичної праці» зміні Н.Д. Светлічної (Петровської) Балаклавської дробильно-збагачувальної фабрики цього підприємства [6].

Найбільша кількість предметів із історії Балаклави потрапили до фондів НМГОіВС протягом 1970-х років. Аналіз комплектування фондової колекції музею свідчить: упродовж цього десятиріччя

в НМГОіВС спостерігався пік надходження музейних предметів і науково-допоміжних матеріалів. Щорічно колекція зростала на 4–5 тис. одиниць, за все десятиріччя вона зросла більш, ніж у 5 разів, – тоді як звичайним у музейній практиці того часу (за О.М. Лисіковою) було зростання фондів провідних світових музеїв за період 20–25 років у 2–3 рази [7]. Відтак, спостерігалася велика динамічності у формуванні фондів НМГОіВС. Зараз щорічні надходження нараховують приблизно 1–1,5 тис. одиниць, але і в такому випадку можливо говорити про досить гарну динаміку комплектування. Щодо історії Балаклави – в 1970–ті роки були сформовані основні комплекси і підрозділи. Так, із різних джерел завдяки роботі С.В. Венюкової був укомплектований комплекс матеріалів щодо О.І. Купріна, який жив у Балаклаві в 1904 та 1905 р., в т.ч. – газета «Наша жизнь», де надрукована стаття О.І. Купріна про події у Севастополі в листопаді 1905 р., в якій письменник засудив розстріл матросів із крейсера «Очаків» (газету за цій матеріал закрили, а автора вислали з Балаклави) [8]. У межах комплектування розділів щодо оборони Севастополя 1941–1942 років науковими співробітниками відділу Великої Вітчизняної війни (потім відділу оборони Севастополя в 1941–1942 роках) В.Д. Муратовим, А.Т. Кравцем й іншими було отримано багато фотодокументів – світлин і негативів фронтових фотокореспондентів О.С. Соколенка, М.А. Асніна й інших. Серед таких знімків є фотодокументи й з історії Балаклави цього часу. Це, насамперед, фотодокументи 456-го стрілецького полку, який захищав Балаклаву; є також знімки про життя мешканців Балаклави (на той час – окремого міста). Останні матеріали значною мірою допомагають висвітлити особливості положення крайнього південного пункту опору нацистам. Про діяльність військових підрозділів, які стояли на захисті містечка, яскраво свідчать також матеріали про командира 109-ї стрілецької дивізії генерал-майора П.Г. Новикова, коменданта 1-го сектору оборони Севастополя 1941–1942 років, до котрого входила й Балаклава.

На початку 1970–х років до складу фондів НМГОіВС вдалося також долучити фотоматеріали по діяльність Експедиції підводних робіт особливого призначення, яка з 1923 до 1957 р. базувалася у Балаклаві. Серед них дуже цікавим, на наш погляд, є фото розвантаження в базі ЕПРОП щогли пароплаво-фрегата «Принц», якій загинув під час бурі в листопаді 1854 р. [9]. На пошук і підняття цього корабля ОДПУ покладало великі надії, бо вважалося, що на ньому затонуло багато золота, яке й було метою цих пошуків. (За офіційною версією золото не знайшли, бо його там, швидше за все, не було).

У 80–90–ті роки ХХ ст. активний збір предметів із історії Балаклави був продовжений. У ці роки під час комплектування всіх розділів музейної колекції першочерговою стала організація надходжень фотофіксації різноманітних подій в місті. Наприклад, в 1990–ті роки були проведені видова фотофіксація старих будівель у історичному центрі Балаклави (автор знімків – завідувач сектору фоторобіт НМГОіВС О.М. Самолова). Фотографування проводилося в ході реалізації комплексної програми «Старе місто». Примітно, що таку програму НМГОіВС запровадив першим серед музеїв України ще на зламі 80–90–х років ХХ ст. [10].

Перше десятиріччя ХХІ ст. стало періодом подальшого розвитку всіх видів діяльності музею в Севастополі. Щодо поповнення новими предметами колекції з історії Балаклави, то велике значення мала експедиція в села Балаклавського району, а також на місцях боїв першої оборони Севастополя на його сучасній території, здійснена науковими співробітниками НМГОіВС О.М. Гавришевою, І.А. Завгородньою, І.А. Дьяконовою спільно з В.М. Побоченко. Це дало можливість залучити до фондової колекції предмети побуту різних народів Криму, датованих кінцем ХVІІІ – початком ХХ ст., а також предмети побуту англійських, французьких, сардинських і турецьких військ, які брали участь у облозі Севастополя в 1854–1855 роках. Подібні надходження були і в попередні роки, але з 2002 р. вони стали надходити більш масово. Суттєва частина таких предметів усе ще знаходиться в науковому опису.

Джерела надходжень предметів із історії Балаклави до фондів НМГОіВС сучасного періоду виглядають наступним чином (вони типові й для інших складових частин музейного зібрання): по-перше, обмінні фонди музеїв і бібліотек Російської Федерації (таким чином надійшли літографії з історії Кримської війни з балаклавською тематикою); по-друге, надходження копій архівних документів (у т.ч. фотокопій) із архівних установ (так, у 2008 р. автору даної статті вдалося отримати в державному архіві м. Севастополь матеріали щодо діяльності Балаклавського районного революційного комітету); по-третє, виявлення предметів, насамперед – артефактів, під час польових експедицій територією району (в т.ч. з використанням геомагнітної розвідки); по-четверте, – найбільш типовий засіб для музейної справи – співробітництво з організаціями і громадянами міста, відвідання ветеранів останньої війни, їх родин, передовиків виробництва, знаних діячів культури з метою вияву в них предметів музейного значення з можливим подальшим їх придбанням або отриманням у якості подарунку музеєві (так,

у 2001 р. Л.В. Барановська зібрала добірку фотографій і документів щодо балаклавського скульптора В.С. Суханова, у т.ч. фото його работ (В.С. Суханов – автор пам'ятника Лесі Українці в Балаклаві) [11]; по-п'яте, проведення фотофіксацій подій у районі, як за допомогою штатних музейних фотографів, так і самотужки; по-шосте, закупівля музейних предметів, для тематичної колекції з історії Балаклави (в 2004 р. були придбані зразки керамічних сувенірних виробів ТОВ «Скіфос», яке працює в Балаклаві з 2003 р., частина з них була виготовлена до 2500-річчя Балаклави); по-сьоме, передача музейних предметів різними організаціями за їх власної ініціативи, прийом до фондів матеріалів розформованих громадських музеїв (наприклад, у випадку зазначеному на початку даної статті; також у 2003 р. музей долучив до своїх фондів предмети з колишнього Народного музею історії Північної ДРЕС (підприємство знаходиться в м. Інкерман, яке входить до складу Балаклавського району м. Севастополя)).

Комплексне використання всіх наведених шляхів поповнення музейних фондів дозволило станом на 2005 р. зосередити у НМГОіВС більш, ніж 5 тис. музейних предметів і науково-допоміжних матеріалів із історії Балаклави та Балаклавського району м. Севастополя. В цілому, дану колекцію вирізняє порівняна дрібність, наявність краєзнавчих рис, її фотофонд іноді містить занадто аматорські світлини. Під час відбору документів для постійної експозиції з історії Балаклави виявилось, що деякі предмети буде досить важко використовувати для експонування, оскільки вони або не відображають необхідні події, або мають низьку художню якість, особливо це стосується матеріалів, які надійшли з Народного музею історії Балаклави, – у ньому не існувало чітких принципів відбору предметів до своїх фондів. Одночасно, вивчення музейних предметів, які зберігаються в фондах НМГОіВС з 1970–х років, потребує доповнення їх наукових паспортів. Ускладнюється робота також утратою зв'язків із деякими особами, які дарували музею речі або документи (через смерть дарувальника, від'їзду його в невідомому напрямку, відсутністю у померлого дарувальника родичів тощо). Не завжди під час опису музейних речей можуть допомогти й архівні данні, оскільки щодо певних періодів їх бракує. Під час опису часто доводиться звертатися до усних бесід із мешканцями району (в даному випадку Балаклавського), а також покладатися на особисту ерудицію і знання місцевості. Бракує також спеціальної літератури, що ускладнює не тільки роботу з колекцією, але й теоретичне дослідження теми.

За таких умов велику допомогу надають міська періодика Севастополя, довідки підприємств, надходження особистих докумен-

тів діячів Балаклавського району. Постійна робота з формування науково-допоміжної картотеки з указаної теми – а це є обов'язкова умова проведення відповідного дослідження в НМГОіВС – сприяє поповненню теоретичної бази даних про основні події в історії Балаклави. Спілкування з представниками місцевих органів влади та учасниками громадських організацій допомагає виявляти інформацію про її жителів, які зробили значний внесок у історію регіону.

Усі ці обставини надають упевненості щодо можливості просування справи подальшого формування музейного зібрання з історії Балаклави на більш високій рівень. Для цього необхідно, безумовно, продовжити активне вивчення архівних фондів як у Севастополі, так і за його межами. Другим напрямом може стати формування з усіх доступних джерел персоналістичної бази даних щодо учасників різноманітних подій, важливу роль у такому процесі мають зіграти рукописні спогади таких людей, або їх нащадків, родичів тощо.

Аналіз можливості подальшого розвитку дослідження історії Балаклави в межах опрацювання фондів НМГОіВС, удосконалення тематичної колекції з указаної тематики висуває перед нами такі основні перспективи поповнення її джерельної бази:

1. Збільшення кількості організованих фотознімків за сучасними подіями в районі, проведення такого фотографування на сучасних підприємствах Балаклави, Інкермана, в селах Орлинівської та Терновської сільських рад;

2. Завершення обробки матеріалів, які надійшли з Народного музею історії Балаклави;

3. Звернення до населення району за допомогою засобів масової інформації з проханням передавати музеєві приватні реліквії;

4. Продовження виявлення документів за вказаною темою в архівних установах, виготовлення копій виявлених документів;

5. Обов'язково дотримуватися комплексного підходу – основного принципу комплектування фондів у НМГОіВС;

6. Активізування використання цифрової техніки й аудіозаписів для формування бази допоміжних матеріалів за неможливості отримання оригінальних предметів;

7. Налагодження контактів із фотомайстрами, художниками для більш активного залучення до фондової колекції картин і художніх фото з теми;

8. Продовження обробки колекції О.В. Баженова, фотокореспондента газети «Слава Севастополя», серед робіт якого є знімки подій, що відбувалися у Балаклаві;

9. Здійснення нових експедицій до сіл Балаклавського району, здійснення масового обходу і опитування мешканців цих населених пунктів;

10. Установлення зв'язку з адміністраціями нових підприємств району;

11. Налагодження контактів із колекціонерами з метою можливого надбання (через придбання або дарування) матеріалів із датуванням до 1783 р.

Запровадження планомірного пошуку за більшою кількістю розділів колекції, розширення зв'язків із представниками місцевої громади Балаклавського району мають зіграти основну роль у збільшенні обсягу фондів НМГОіВС з історії Балаклави. Чіткій відбір таких предметів, запровадження у музеї, поглиблення науковості їх опису, порівняння інформації щодо музейних предметів із даними архівів для вияву основних історичних тенденцій стосовно місцевості очікувано дадуть можливість покращити якість такого зібрання. Запровадження деяких із указаних напрямів пошуку нових предметів й опису щойно отриманих уже має певні результати. Так, у 2008 р. під час опису нагород начальника будівництва ЕПРОП, учасника II Світової війни Б.М. Юркіна, науковий співробітник О.І. Васіна для уточнення його біографії зробила запит у Севастопольській военкомат, і отримавши відповідь змогла зробити науковий опис цього матеріалу. В такий спосіб історія Севастопольського регіону поповнилася новим ім'ям. У 2009 р. автором цих рядків був установлений зв'язок із відділом внутрішньої політики та преси Балаклавської районної державної адміністрації, завдяки чому вже отримані на цифрових носіях деякі матеріали щодо сучасного стану в районі.

Важливе значення для поступового збільшення та розвитку тематичної колекції з історії Балаклави матиме продовження створення постійної експозиції. Будь-якому музейному працівнику добре відомо, що вести збір предметів для музею значно легше, коли він здійснюється у межах відповідного експозиційного проекту. Відтак, подальше формування тематичної колекції НМГОіВС з історії Балаклави багато в чому залежить від запланованого створення «Музею історії Балаклави».

Однак, незважаючи на те, що створення постійної експозиції ще попереду, необхідно зазначити: музейні предмети з історії Балаклави в НМГОіВС дуже активно використовуються в його діяльності. Зокрема, в 1983 р. на виставці «Визначні люди Севастополя», були представлені експонати щодо Героя Соціалістичної Праці, бригадира

екскаваторників Балаклавського рудоуправління ім. О.М. Горького – М.І. Семенця. На документальних пам'ятках з історії Балаклави, які зберігаються в фондах НМГОіВС, частково написані всі три книги про Балаклаву історика співробітника цього музею В.Г. Шавшина. В 1990 р. в музеї до 120-річчя від дня народження російського письменника О.І. Купріна у кінопавільйоні НМГОіВС була створена виставка, присвячена цій події. Виставка розповідала про діяльність письменника, про його перебування у Балаклаві, про його внесок у створення її художнього образу в його «Лістрігонах». У середині 1990-х років музей створив пересувну фотовиставку з історії Балаклави в 1941–1944 роках. У 2005 р. знімки з краєвидами Балаклави були включені до виставки «Місто-герой Севастополь», яка експонувалася в Києві в Національному палаці «Україна». З 2006 р. співробітниками музею створено 3 тимчасові виставки за сторінками історії Балаклави для експонування на святкуванні Дня Історичного бульвару, яке щорічно організує НМГОіВС з 1990 р. Перша з них мала назву «Балаклавський район: минуле й сучасне», де в фотокартках, документах, речах були відображені основні події, що відбувалися на теренах району з 1921 р. (коли така адміністративна одиниця вперше з'явилася на адміністративній карті Криму) й до сьогодні. Друга – «Відомий і невідомий Балаклавський район» – була присвячена 50-річчю включення району до складу м. Севастополь, її експонати ілюстрували маловідомі сторінки життя району в 1957–2007 роках, за особистими спостереженнями найбільший інтерес відвідувачів цієї виставки викликала фотокамера із зенітного перископу підводного човна 613-го проекту, яка використовувалася на підводних човнах 155-ї бригади підводних човнів Чорноморського флоту, яка базувалася в Балаклаві в 1944–1994 роках. Третя – «Легендарний ЕПРОП» – присвячена 85-річчю від часу створення цієї установи; виставка визнана однією з найкращих серед музейних виставок до Дня Історичного бульвару в 2008 р. Також матеріали з історії Балаклави включалися до складу виставок «Якщо завтра війна» (прапор рибколгоспу «Шлях до соціалізму» (потім «Шлях Ілліча»), який знаходився в Балаклаві в 1929–1957 роках); «На варті морських рубежів» (до 10-річчя Військово-Морських Сил України (фото підводного човна «Запоріжжя» під час його базування в Балаклавській бухті)), в тимчасовій виставці з історії Севастополя початку ХХ ст. в листівках (листівки з краєвидами Георгіївського монастиря поблизу Балаклави) тощо.

Перспективи у цьому напрямі можуть бути наступними: необхідно запровадити активну публікацію документальних пам'яток із

указаної теми з фондів НМГОіВС; обов'язково створити пересувну виставку із загальної історії Балаклави для популяризування минулого цього населеного пункту серед місцевого населення; на базі даних фондів музею започаткувати друк сувенірних видань за вказаною темою; продовжити формування електронної бази даних із теми за матеріалами фондів НМГОіВС.

Такі види діяльності зможуть не тільки дозволити краще використовувати музейні предмети з історії Балаклави та її округи, але й залучати меценатів до справи створення постійної експозиції; швидше донести до населення необхідність допомоги в подальшому формуванні колекції. З огляду на останнє, проглядається ще одна, не менш важлива перспектива для формування колекції: надходження до складу колекції мистецьких джерел для перефотографування, можливо – їх придбання чи дарування (або їх копій). Водночас, не слід відмовлятися від таких форм поповнення фондів, як виготовлення макетів речей, кораблів, гармат тощо. Зараз подібних предметів стосовно історії Балаклави у фондах НМГОіВС немає.

Таким чином, розглянувши стан і перспективи подальшого розвитку тематичної колекції з історії Балаклави в фондах НМГОіВС, можна зробити наступні висновки:

1. Колекція формується поступово і досить динамічно;
2. З її складу виділяються як тематичні, так і персоналістичні збірки за важливим сторінками історії Балаклави та Балаклавського району;
3. Із надходженням фондів Народного музею історії Балаклави була отримана можливість поповнити музейне зібрання предметами з давньої та середньовічної історії Балаклави, зокрема, доповнити різні підрозділи колекції;
4. Постійна робота співробітників музею О.М. Гавришевої, О.А. Завгородньої, І.А. Дьяконової щодо зібрання предметів побуту з датуванням до 1917 р. дозволила сформувати досить велику кількісно колекцію таких речей, частина з котрих гарно ілюструють побутову історію Балаклавського регіону;
5. Не зважаючи на те, що значна частина матеріалів із історії Балаклави потрапляла до фондів НМГОіВС в межах комплектування інших тем, вони можуть гарно прислужитися в формуванні експозиції з указаної тематики;
6. Початок робіт зі створення музейної експозиції з історії Балаклави активізував, власне, роботу з формування відповідної колекції.

Основні перспективи її подальшого розвитку нам убачаються: 1) короткочасні – продовження поточного формування основних розділів колекції згідно з музейними планами робіт; 2) середньочасові – пошук родичів представників керівних органів району 1930–1940-х років; 3) довготривалі – спроба ліквідувати основних лакуни в історії Балаклави через отримання предметів музейного значення за визначеними темами, насамперед – що стосуються періоду політичних репресій, процесу розкуркулення, депортацій народів Криму.

1. Державний архів м. Севастополя (далі – ДАМС), ф. Р-183, оп. 1, спр. 172, арк. 6. Використані також дані відділу науково-фондової роботи.

2. Інформація отримана шляхом аналізу картотеки сектору обліку НМГОіВС.

3. Див. наукові паспорти на документи стосовно М.І. Адамчука в фондах НМГОіВС.

4. Про історію відділів музею див.: *Никитина И.В.* Музей героической обороны и освобождения Севастополя: история становления и развития музейного комплекса // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 116. – С. 50–55.

5. Актуальные проблемы фондовой работы / НИИ культуры РСФСР. Труды 90. – М., 1980. – С. 28–30.

6. Науковий архів НМГОіВС, 2008 рік, арк. 2.

7. *Лысикова О.В.* Музеи мира: Уч. пос. к интегрированному курсу «Музеи мира» / 2-е изд. – М., 2004. – С. 19.

8. Фонди НМГОіВС, КП3120 А1179.

9. Там само, КП 5917 АФ 1417.

10. ДАС, ф. Р-183, оп. 1, спр. 1282, арк. 3.

11. Науковий архів НМГОіВС, 2008 рік, арк. 4.